

Tradition of Giving Name to Human in the Periods of Human Life in Kazakh

Bibigul Ospanaliyeva

Pusan University of Foreign Studies, Korea

Abstract: Name giving or the tradition of naming is one of the common cultural values of Turkic peoples. This conceptualized over time and extended/improved with the various practices and believes. According to the cultural understanding of Kazakh people human life divides into several periods and each period has a distinct name. On the basis of this tradition places an idea that each period has its own beginnings and the stuffs are always different according to periods.

Especially the animal names which used/given for the age after ten years, clearly shows that animal believes has an effective role in the way of life of Kazakh people. The article focuses on the types of traditional naming of the Kazakhs and the tradition of naming as well. Thus it tries to explore how much the common Turkic cultural aspects have been preserved among these traditional values.

Keywords: Name, Kazak, Kazakhstan, Turkic, believe, tradition, age

Ad, bir milletin yaşam biçimini, tarihini, inanç ve geleneklerini yansıtmaktadır. Ad vermek veya ad almak bütün Türk boylarının ortak

kültür değerlerinden biridir. Bu kültürel değer, zaman içinde kurumlaşmış bir takım inanç ve pratiklerle beslenmiştir. Makalede; Kazaklar arasında günümüzde de hala geçerliliğini koruyan insan hayatının dönemlerini adlandırma biçimi ve ana hatlarıyla ad verme geleneği üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

Bu gün hızla değişen şartlara uygun olarak Kazaklar insanı doğumundan ölümüne kadar değişik yaşlarda, değişik adlarla tanımlamışlardır. Bu tanımlamada sanki her dönem yeni bir başlangıç, o dönemde yapılacak işler diğer dönemlerden farklıymış gibi düşünülmüştür. Ayrıca çocuğun terbiye alması gereken yaşlar ve bu yaşlarda çocuktan beklenen gerekli tavırlar belirtilmiştir. Mesela, genel olarak 7-12 yaşları arasındaki çocuklara “oyun balası” adı verilmektedir. Bilindiği gibi, modern pedagojide de bu yaş dilimi çocuğun temel eğitimi oyun aracılığı ile aldığı dönemdir. Anadolu halk şiiri geleneğindeki “yaşnameler”¹ bir bakıma Kazaklardaki bu ad verme ve pratiklerinin şiire dökülmüş şekli gibidir.

Kazaklar arasında 10 yaşından başlayarak daha yukarı yaşlara kadar olan dönemleri hayvan adlarıyla tanımlanmıştır: örneğin; 10 – 15 yaş arası kuzu yaşı, 15 – 25 yaş arası koyun yaşı, 25 – 40 yaş arası at yaşı olarak adlandırılmaktadır. Bu adlandırma, toplumun hayvancılığa

¹ Çelebioğlu Amil. (1985). “*Türk Edebiyatında Yaşnameler*”, Marmara

Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1, s. 151-286.

Kaya Doğan. (2004). *Yaşnameler*, Ankara: Akçağ Yayınları,.

Öztelli Cahit. (1950). “*Kul Hüseyin'in Yaş Destanı*”, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı: 16, s. 247.

Hayrettin İvgin. (2000). “*Âşık Şenlik'in Yaşnâmesi*” Âşık Şenlik Sempozyumu bildirileri, 22-23 Mayıs - 1997, Kültür Bakanlığı. Hayrettin İvgin. (1981). *Halk Şiirinde Yaş Destanları*, Meydan.

verdiği önemin yanı sıra doğa ile iç içe yaşamının boyutlarını ve doğa-insan arasındaki uyumun kültüre aktarımını ortaya koymaktadır².

Bu yaş adlandırmasına göre insan hayatı yenilenmekte ve insan yaşa göre davranış hareketlerini oluşturmaktadır. Örneğin, 16-19 yaş arasındaki gence, “bozbala” denilmektedir. Bozbalalar adın da anlamında anlaşılacağı üzere kendilerini büyümüş hissetmekte ve ona göre hareket etmektedirler. Eğer çocuk yaşına göre davranış

Kazakistan’da İnsan Hayatının Dönemlerine ve Kişiyi Ad Verme Geleneği

sergileyemez ise, “Sen hala bozbala olamamışsın” diyerek çevresinden tepki görmektedir.

Bu isimlendirmelerin terbiye açısından önemi büyüktür. Bu bir bakıma insan hayatının kronolojik dönemlere bölünerek isimlendirilmesidir. Kazak ad geleneğinde yedi yaşına kadar kız ve erkek çocuk ayırımı genel anlamda yapılmaz: 0- 1 yaş için nareste; 1-2 (erkek için) böbek, kız için böpe; 2-3 yaşa sabi; 3-5 yaş için büldirşin; 5-7 yaşa baldırğan gibi adlar kullanılmaktadır. Ancak yedi yaşından sonra erkek ve kızlar için ayrı adlandırmalar yapılmaktadır. Erkeklerde; 7-12 yaş için oyun balası; 12-15 yaşa erecek bala; 16-19 yaşa bozbala; 20-30 yaşa jas jigit; 30-40 yaşa dür jigit; 40-50 yaşa er tülegi; 50-60 yaşa jigit ağası; 60-70 yaşa karasakal; 70-80 yaşa aksakal; 90 ve üstü yaşa ise şal, kart, kariya denmektedir³.

Yaşa göre erkekler için bir başka adlandırma ise şu şekildedir: 10-15 yaş arası “kuzu yaşı” ; 15-25 yaş arası “koyun yaşı”; 25-40 yaş arası “at yaşı”; 40-60 yaş arası “padişah yaşı”; 60-65 yaş arası

² Alimkulov Bakıttan, Abdırhmanov Ermahan. (1994). *Küyeu Keltir Kız Uzat Toyındı Kıl (Damatlı Ol, Kızını Evlendir, Düğün Yap)*, Almatı: Sanat, s. 75-76.

³ Balbulak Çocuk Elektronik Dergisi. Retrieved from <http://www.balbulak.kz/?p=743>.

“peygamber yaşı”. “Kuzu yaşı” çocuğun kuzu güdebilecek yaşa gelmesinden dolayı verilmektedir. Koyun yaşındaki çocuk artık büyüyüp, koyun güdebilen, evin reisi olmaya hazır, kendini aile kurmaya hazır olduğu anlamına gelmektedir. Bundan sonraki yaşlarında pasif olanlar hayatlarına koyun çobanlığı yaparak devam etmektedirler⁴.

Yetenekli olanlar ise at yaşına girerler. At idare edilmesi zor bir hayvandır, onları kurt saldırılarından korumak ve idare etmek kolay değildir. Bu görev ancak at yaşına girmiş insanlara verilmektedir. O yüzden bu yaşa girmiş insanın kemikleri katı, yumruğu sert, hiçbir şeyden korkmayan, her şeyin üstesinden gelebilen, güçlü, atılğan olmaları beklenir. Padişah yaşında olan kişi ağır başlı halkı yönetebilecek, kendini her şeyden sorumlu hisseden, toplumsal problemlere yönelmiş, halkının hayatını düşünen yaşa gelmiş demektir.

Peygamberimizin 63 yıl yaşaması da bu yaş gurubuna “peygamber yaşı” denmesinin bir başka sebebidir. Böylece topluma karşı mesuliyet duygusuna bir de kutsallık eklenmektedir⁵.

Kişiyi Ad Verme

Her toplumda ad verme gelenek ve görenekleri bulunur. Türk topluluklarında ad verme geleneği büyük oranda ortak nitelikler gösterir. Bütün Türk coğrafyası ve boylarında olduğu gibi Kazakistan’da da çocuğa ad verme geleneği güncel ve moda akımların etkisiyle değişime uğramakta ve hızla otantik yapısını kaybetmektedir. Aslında bu durum bütün otantik kültüre sahip insanlığın ortak sorunu olarak karşımıza çıkar.

⁴ Ergaliyeva Jannat, Şakizadaulı Nurhat. (2000). *Kazak Kültürü*, Almatı: Al Farabi Kitabevi, s 255

⁵ Ergaliyeva Jannat, Şakizadaulı Nurhat, age. s. 256.

Üzücüdür ki, modern ve hızlı iletişim sessiz sakin ve estetiğe sahip köklü kültürleri istila etmekte, çeşitlilikten mahrum tek düz ve sıkıcı bir kültürel ortam yaratabilmektedir. Örneğin, doğum günü partilerinin hemen hemen bütün dünyada aynı tarz ve tipte olması yaratıcılığın ne düzeye geldiğini göstermesi bakımından dikkat çekmesi gerekmektedir. Yine Kazak geleneğindeki ad verme törenlerinin sadece bir geceye sıkıştırılmış doğum günü kutlamasıyla geçiştirilmesi önemli bir gösterge olması gerekir. Günümüzde Kazak sahasında da hemen hemen unutulmuş olan “kol balası” (evlat edinmek, “amenger” (kardeşler arasında evlenmek) gibi adlandırmaların Anadolu sahasında tamamen silindiği gözlemlenebilir.

Diğer Türk toplumlarında olduğu gibi Kazak Türklerinin ad verme geleneğinde de bugüne kadar yaşanan olayların yansıması açıkça görülebilmektedir. Örneğin, Bitköz, Bokbasar, Tezek, Kötibar, Sasik, Şulgaubay gibi anlamı hiçte olumlu olmayan adlandırmalar ki çocukları kötü ruhların etkisinden ve nazardan korumak için verildiği bilinmektedir. Zira örneğin Muhammed, Bibi Batima, Nurila, Baydibek, Umay, Aldiyar, Amina gibi kutsal kabul edilmiş peygamber ve evliya kişilerin isimlerin çocuğa ağır geleceği, yani bu kişilerin olağandışı

Kazakistan’da İnsan Hayatının Dönemlerine ve Kişiye Ad Verme Geleneği

özellikleri olduğu ve adını almış çocuklara rahatsızlık vereceği ve kötü ruhları üzerine çekeceği düşüncesi tüm Türklerde olduğu gibi Kazak Türklerinde de görülmektedir ki bu yaygın bir inançtır. Aynı zamanda bu adların hala kullanılıyor olması eski inanç sisteminin etkisini de ortaya koymaktadır.

Arıstan (aslan), Jolbarıs (kaplan), Kozi (kuzu), Maral (geyik), Akbota (devenin yavrusu), Jılkıbek (yılıkıbek), Tüeybay (devebay),

Kunduz, Bürkıt (kartal), Akku (kuğu), Karlığaş (kırlangıç), Bulbul (bülbul) gibi hayvan ve kuş adlarıyla adlandırmalar genel olarak yırtıcı hayvanların kötü ruhları korkutacağı inancıyla beraber, Kazakların asırlardır hayvancılıkla uğraşmalarının hem hayvanlara o kadar çok önem verdiklerinin hem bazı hayvanları kutsal kabul etmelerinin bir göstergesidir. Yukarıda örnekteki gibi erkek çocukların isimlerine genellikle “bay”, “bek”, ”han” kelimeleri eklenmektedir. Bu tür kelimeler zengin olmayı hayal eden kişi adlarına eklenmiştir. Artık bu hayvan adlarıyla ve bu eklerle ilgili adlandırmalar toplumda az görülmektedir ki bu tür hayvan isimleri daha çok çocukları okşarken ve severken kullanılmaktadır ⁶. Görüldüğü gibi zengin ve fakir insan arasındaki farklılıkları dahi adın yapısı belirtmektedir.

Bununla beraber, geçmişte yaşanan Sovyet yönetiminin kişi adları üzerinde önemli etkisi vardır. Örneğin, Mels (Marks, Engels, Lenin, Stalin), Kim (Kommunistiçeskiy İnternatsional Molodejıy ⁷), Renat (Revolutsiya, Nauka, Trud ⁸), Oktyabr, Orısbay, Bolısbay, Sovetgül, ikinci dünya savaşı ve sonrasında Asker, Maydan ve Armiya (asker), Jenis (zafer), Beybit (barış), Tınıştık (sessiz ve sakin) gibi isimler geçmiş dönemin kalıntısı niteliğindedir ve artık toplumda yok denecek kadar azdır. Bunlarla birlikte Rus isimlerinde olduğu gibi kız isimlerinin genellikle sesli harfle bitmesi kuralı Kazak isimlerine de uygulanmıştır. Örneğin, Güljana, Asema, Gülnara, Aynura gibi adlarla günümüzde günlük konuşmada karşılaşmak mümkündür ⁹.

⁶ Januzakov Telkoja. (2009). *Kazak Esimderının Anıktamalıǵı (Kazak İsimlerinin Anlamları)*, Almatı: Arıs, s. 314-316

⁷ Gençlerin Komünist Enternasyonalı.

⁸ Devrim, İlim, Emek (iş, çalışma)

⁹ Akseleu Seydimbek. (2006). “*Esım de Eldiktin Ayǵaǵı*”, Egemendi Kazakstan gazetesi, 7 haziran.

Kazak Türklerinde ad büyükler tarafından verilmektedir. Kazakların eski inançlarına göre, çocuk dünyaya geldiğinde çocuğun şerefine kesilen büyük baş hayvana “kalja” adak denmekte ve bir kutlama yapılmaktadır. Bu gelenek Kazaklarda olduğu gibi bütün Türk boylarında hala devam etmektedir. Daha sonra evin büyüğü veya imam tarafından yeni doğmuş çocuğun kulağına ezan okunarak ad verilir. Ad verilirken anne babanın arzuları dikkate alınır. Örneğin, Arman (hayal), Bakıt (mutluluk), Kayrat (gayret), Mahabbat (sevgi), Aldar (kurnaz), Januzak (uzun ömürlü) ve oğlan isteme arzusundan dolayı Ulbolsın (oğlan olsun), Tursın, Toktasın (Dursun), Sagınış (özlem), doğan bebeğin sürekli vefat etmesi nedeniyle Aman (sağ), Ö mir (hayat), Jürsin (aramızda olsun), Toktar (dursun) vb. adlar çokça kullanılmaktadır. Ayrıca çocuğunun belli insancıl özelliklere sahip olmasını isteyenler, Jomart (cömert), Adil (adil), Berik (sağlam), Jaksılık (İyilik) gibi adları tercih etmektedir. Kızlarda ise dış güzelliğinden ziyade iç güzelliğe önemi ifade etmek için Makpal (Makbul), Nazım, Nazgül, Savle (Işık), Nurgül, Jamila (Cemile), Aysulu ve Ayjamal (ay gibi güzel) gibi adlar verilmektedir. Pahalı taşlardan Marjan (Mercan) ismi, kumaş ismi Jibek (İpek), çiçek isimleri Rauşan, Kızgaldak gibi adlar da kızlara verilen isimlerdendir. Bebeğin vücudundaki dikkat çeken işaretlerine göre “ben” anlamına gelen Kaldıbay, Mendigül ve Sündet (doğuştan sünnetli olarak doğan bebeğe) isimleri verilmiştir.

Bazı aile büyükleri ad verme geleneğine göre, kişi adları olarak genelde, dinsel içerikli adları, ulu ve bilge kişilere ait adları, tarihi kahramanlarının adlarını, siyaset, kültür ve sanat alanlarındaki ünlü kişilerin adlarını tercih etmişlerdir. Bu hala günümüzde de yaşanan bir adet halinde devamlılığını sürdürmektedir. Bu nedenle sevdiği ve değer

verdiği kişilerin adlarını yaşatmış olur. Kobılandı, Kambar, Alpamıs gibi destan kahramanlarının adları, Kavsar, Nursultan, Abay, Ibray, Dina,

Kazakistan'da İnsan Hayatının Dönemlerine ve Kişiyi Ad Verme Geleneği

Magjan gibi adlar bu nitelemeyi gerektiren adlar olarak karşımıza çıkar. Günümüzde Kazak kültürünün devletiyle beraber canlanması bu tür adlara eğilimi artırmıştır.

Türklerde ad verme ile ilgili önemli diğer adet ise belirli günlerde doğan çocuklara, doğduğu günü, ayı, mevsimi, geceyi, önemli olayı, mekan, hatta babasının bulunduğu yaşı hatırlatan adların verilmesidir. Örneğin, Meyram (Bayram), Naurız (Nevruz), Juma (Cuma), Aytkul (ramazan ve kurban bayramları), Saylau (seçim), Ramazan, Tanat (sabaha doğru doğan çocuklara verilmiştir), Edil (Idil), Jayık, Esil, Elukul (Ellikül), Jetpisbay (Yetmişbay), Jüzbay (Yüzbay).

SONUÇ

Adlandırma geleneği, halkların yaşam tarzlarını, inançlarını, dünya görüşlerini, hayallerini açıklayabilecek en önemli kodlardır. Yine bu kodlar, insanın doğa ve hayvanla olan ilişkisini açıklayabilecek en önemli ögedir.

Bu gelenek binlerce yıllık bir kültürün getirdiği birikimdir. Günümüzde de bu eski gelenek sürdürülmektedir. Yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi, Kazak Türklerinde ad, hayatın vaz geçilmez bir unsuru olmanın yanı sıra geçmişten gelen inançlarla da sıkı sıkıya ilgilidir. Binlerce yıllar geçse de toplumda çok uyulan adet ve inaclar toplumun her döneminde kendini göstermiştir ve bu adet ve inanmalarda eski inanç sistemlerinin izlerini bulmak mümkündür.

Günümüzde ulusal benlikteki uyanışlar ve Kazakistan'ın diğer Türk topluluk ve cumhuriyetlerle kurduğu dostluk ilişkileri ve başka ülkelerde eğitim alma, çalışma ve yabancılarla evlenme, hatta yabancı diziler sayesinde toplumda anlamlı ve anlamsız yeni adlar da görülmeye başlanmıştır. Ülkedeki bazı önemli olayların da çocuklara ad olarak verildiği görülmektedir. Örneğin, Egemen (bağımsızlık), Dagdaris (devrim), Sammitten dolayı Sammithan, Sammitek, Aziada kış olimpiyatlarından dolayı Aziada, İzmirde eğitim gören çiftin bu şehir anısına verilen İsmira, Kazakistanda çalışan Türk çiftin Kazakistanın

mavi bayrağı anlamına gelen Göktu, Atameken (atayurt) gibi isimlerle de karşılaşmaktadır.

Diğer Türk toplulukları gibi Kazak Türkleri de eski inanç sistemi içinde sürekli bir değişim yaşamışlar, fakat yine de günümüz İslami ağırlıklı inanç sistemi içinde, arkaik elementleri yaş grupları ve kişi adlandırmalarıyla ilgili ritüellerde saklamışlardır. Yaşanılan bu değişimler, Kazak Türklerinde zengin bir ad kadrosu oluşturmuştur. Günümüzde de olumlu ve olumsuz değişimler sürmeye devam etmekte ve her değişim, toplumun ad kadrosunda da yansımaları bulmaktadır. Bütün bu değişimlere karşın, genel ad verme geleneği yapısını korumakta ve temel çizgisini kaybetmeden günümüzde de devam etmektedir.

Kaynaklar:

- Alimkulov Bakıtjan. (1994).** Abdır Rahmanov Ermahan, *Küyeu Keltir Kız Uzat Toyındı Kıl (Damatlı Ol, Kızını Evlendir, Düğün Yap)*, Almatı: Sanat, s. 75-76.
- Balbulak Çocuk Elektronik Dergisi. Retrieved from <http://www.balbulaq.kz/?p:>
- Baygabılova K. (2011).** *Sen Bilecin Be?* Almatı: Aruna.
- Çelebioğlu Amil. (1985).** “Türk Edebiyatında Yaşnameler”, *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, s. 151-286.
- Ergliyeva Jannat, Nurhat Şakizadaulı. (2000).** *Kazak Kültürü*. Almatı: Al-Farabi Kitapevi, ss. 254-256.
- Hayrettin İvgin, (2000).** “Âşık Şenlik'in Yaşnâmesi” *Âşık Şenlik Sempozyumu bildirileri*, 22-23 Mayıs 1997, Kültür Bakanlığı.
- Hayrettin İvgin. (1981).** *Halk Şiirinde Yaş Destanları*, Meydan.
- Januzakov Telkoja. (1988).** Kazak Esimderi (*Kazak Isımleri*), Almatı: Gılım, s. 36-455.
- Januzakov Telkoja. (1989).** *Sızdın Esıminız?* Almatı: s. 192.
Kazakistan’da İnsan Hayatının Dönemlerine ve Kişiye Ad Verme Geleneği
- Januzakov Telkoja. (2008).** “*Esıminız Kım?*” (*Adınız Ne?*), Almatı: Ana Tılı, s. 168.
- Januzakov Telkoja. (2009).** Kazak Esimlerinin Anıktamalıgı (*Kazak Isımlerinin Anlamları*), Almatı: Arıs, s. 287-363.
- Kaya Doğan. (2004).** *Yaşnameler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kazak Esimlerinin Kupiyaları (Kazak İsimlerinin Sırları)*, Bayınkol Kali.
Retrieved from <http://suhbat.kazakhsoft.com/Read.aspx?tid=726&ln=kz.>

Öztelli Cahit. (1950). “Kul Hüseyin’in Yaş Destanı”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 16, s. 247.

Seydimbek Akseleu. (2006).“Esim de Eldiktin Ayğağı”, *Egemendi Kazakistan Gazetesi*. 7 Haziran.

Received 21 Jul 2013, Screened 9 Oct 2013, Accepted 13 Nov 2013